

[B] **RECHTVAARDIGHEID IN TAALKWESTIES.
PHILIPPE VAN PARIJS OVER DE TAALTOEKOMST
VAN EUROPA**

In Europa worden ruim driehonderd verschillende talen gebruikt: naast de drieëntwintig nationale talen van de EU-lidstaten zijn er de ruim veertig minderheidstalen van het *Europees Handvest voor Regionale en Minderheidstalen*, de honderdtwintig talen die als “bedreigd” te boek staan in de recente *UNESCO Atlas of Endangered Languages* (2010), daarnaast nog de talrijke talen van immigranten; en ten slotte het Engels als de universele *lingua franca* voor communicatie over alle taalbarrières heen. Voor deze immense taaldiversiteit heeft de Europese grondwet slechts twee basisprincipes vastgelegd: enerzijds een erkenning van taaldiversiteit als een van de hoekstenen van de Europese beschaving, en anderzijds een verbod op taaldiscriminatie.

In de praktijk wordt deze meertaligheid van Europa vaak gezien als een kwestie van macht, van massa en van aantallen. Zo niet bij Philippe Van Parijs. Het is niet dat hij deze machtspolitieke realiteiten en de bestaande taalongelijkheden overal in Europa ontkent. Integendeel, hij heeft er juist een zeer scherp oog voor, en zijn vertrekpunt is hoe unfair en onrechtvaardig die Europese talenwerkelijkheid feitelijk is.

Dat spoort met zijn eerdere werk, waarin hij aandacht heeft gevraagd voor sociale en economische rechtvaardigheid, voor werelddemocratie en voor een basisinkomen voor iedereen. Als filosoof op de Hoover-leerstoel voor economische en sociale ethiek van de Universit  Catholique de Louvain is hij tegelijk ook verbonden aan het *Political Theory*-project van de Universiteit van Oxford. Vanuit deze achtergrond is het voor hem een natuurlijke stap om nu ook bij ongelijkheden op taalgebied de vraag aan de orde te stellen: wat kunnen wij hier aan doen, vanuit het perspectief van een algemene theorie van rechtvaardigheid? Wat horen we hier aan te doen om de vele soorten onrecht op taalgebied effectief aan te pakken en te verminderen?

Hier ligt een eerste tegenwerping voor de hand. In de werkelijke wereld waarin wij nu eenmaal leven, daar is het toch zo gesteld dat door het vrije spel van maatschappelijke krachten bestaande ongelijkheden (inclusief die op taalgebied) tussen mensen en gemeenschappen alleen maar worden aangescherpt

en vergroot? Dus hoezo rechtvaardigheid, *fairness*, gelijkheid – als er nu één gebied is waar die principes niet werken, dan is dat toch zeker wel het domein van de taal?

Ook hier denkt Van Parijs er heel anders over. Hij benadert de zaak als kritisch politiek filosoof vanuit de beginvraag: wat voor rechten hebben wij eigenlijk als sprekers van al die talen en te midden van die immense taaldiversiteit, en wat voor principes van rechtvaardigheid, *fairness*, samenwerking en respect zijn hier überhaupt van toepassing?

Hier zitten natuurlijk allerlei historische, sociale, culturele, psychologische, collectieve, individuele, economische en politieke complicaties aan vast. Maar in het boek van Van Parijs springen drie centrale thema's er in het bijzonder uit.

Het eerste is Van Parijs' conclusie (getrokken uit een stevige reeks kosten-batenanalyses van taalleersituaties), namelijk dat overheidsinterventies in het domein van taal en talen altijd nodig en onmisbaar zullen zijn, als wij tenminste inderdaad een meer rechtvaardige verhouding tussen talen willen bereiken, die tegelijk ook een vermindering tot stand brengt van de ongelijke en onrechtvaardige taalverhoudingen in de wereld van nu.

Een tweede punt – zeker niet minder belangrijk – is de verzameling concrete werkprincipes die Van Parijs de lezer aanbiedt voor de effectieve reductie van onrechtvaardigheid en *unfairness* op taalgebied: principes van samenwerking en solidariteit, van eerlijke verdeling en gelijkheid van status en respect, van democratie en territorialiteit.

Daarbij maakt hij heel duidelijk, met name in hoofdstuk vijf over het territorialiteitsprincipe, dat deze werkprincipes ook direct van belang zijn voor een beter begrip van de Belgische taalkwestie. Als Franstalige Belg die tegelijk uitstekend Nederlands spreekt, weet Van Parijs zeer goed waar hij het over heeft wanneer hij het territoriale principe ("in Frankrijk spreek je Frans") aanwijst als de belangrijkste en ook meest noodzakelijke garantie die een taal maar kan hebben; of zoals hij het zelf formuleert: "Het overleven van een taal vereist een territoriaal gedifferentieerd en afdwingbaar taalregime." In België weet men dit uit lange ondervinding; in Nederland is het Engels inmiddels al overal.

Als derde hoofdpunt is er zijn pleidooi – gebaseerd op principes van democratie, participatie, eerlijke

verdeling en gelijkheid – voor een versnelde verspreiding van het Engels als dé lingua franca van de hele wereld. Omgekeerd bepleit Van Parijs dan tegelijk ook een taalbelasting voor al die moedertaalsprekers van het Engels die hierdoor voor een dubbeltje op de eerste rang komen te zitten en die daardoor in de geglobaliseerde en door het Engels gedomineerde wereld van tegenwoordig een unfaire geprivilegieerde positie genieten. Die taalbelasting dient ter compensatie voor al die sprekers van andere, kleinere en minder vaak gebruikte talen die vergeleken bij Engelstaligen in het nadeel zijn, zowel wanneer ze hun eigen taal gebruiken als wanneer ze Engels (moeten) leren en gebruiken.

Dit mag op het eerste gezicht aandoen als een typisch gedachte-experiment van een filosoof – zoiets als een belasting op de overvloed aan zonneschijn in de mediterrane landen, om daarmee de lange donkere winternachten in Finland en Schotland te compenseren – maar wie er over nadenkt, ontdekt dat Van Parijs hier in feite een analyse met harde argumenten op tafel legt, die niet gemakkelijk te weerleggen zal zijn. Dat is ten slotte ook de taak van een filosoof, en in die zin doet Van Parijs hier nu voor taalrechten wat anderen de afgelopen decennia hebben gedaan voor bijvoorbeeld dierenrechten.

Zo zijn er nog vele andere helder en grondig doordachte analyses te vinden in de tweehonderd bladzijden van dit boek, ondersteund door zestig bladzijden met informatieve noten en een degelijke bibliografie van vijftien bladzijden. Van Parijs' kritische onderzoek van de principes en de belangen die hier in het spel zijn en zijn krachtige en dwingende redeneringen en conclusies maken dit boek tot verplichte lectuur voor wie zich bekommert om de talen van Europa en om een zinnig Europees meertaligheidsbeleid dat een rechtvaardige(r) grondslag kan bieden voor de toekomst van die talen en voor de taaldiversiteit. Dat laatste vormt tenslotte één van de hoekstenen van de Europese cultuur en beschaving.

REINIER SALVERDA

PHILIPPE VAN PARIJS, *Linguistic Justice for Europe and for the World*, Oxford University Press, 2011, 320 p.